

TAITO- JA TAIDEAINEIDEN OIKEUSTURVAJULISTUKSET

Johdannoksi

Monissa oppilaitoksissa taidekasvattajat joutuvat puolustelemaan oikeuttaan opettaa taito- ja taideaineita. Viimeaikaisissa lehtikirjoituksissa monet niin opiskelijat kuin opettajatkin ovat ilmaisseet huolensa ja mahdollisuutensa opiskella ja opettaa taito- ja taideaineita koulussa. Eikä huoli ole aiheeton.

Taito – ja taideaineiden osuus opetusajasta on vähentynyt 3.-6. luokilla vuodesta 1866 vuoteen 1993 31 prosentista 20 prosenttiin¹. Erkkilä toteaa², että taideaineiden osuus pakollisissa oppimäärissä on vuodesta 1994 lähtien ollut alhaisimmillaan aina Cygnaeuksen ajoista lähtien. Luokanopettajakoulutuksen pakolliset taideopinnot (musiikki ja kuvataide) ovat myös laskeneet rajusti vuodesta 1990 vuoteen 2002 kymmenessä opettajankoulutuslaitoksessa keskimäärin 10,4 opintoviikosta 6,4 opintoviikkoon. Tilanne on jatkunut monissa opettajankoulutuslaitoksissa samansuuntaisena myös tällä vuositu-
hannella³.

Joudumme nykyään puolustelemaan opettamiemme taito- ja taideaineiden merkitystä ja arvoa erilaisilla foorumeilla. Toisaalta taiteen merkitystä on jouduttu puolustelemaan läpi vuosisatojen, vaikka se on osa ihmisyyttä ja ihmiseksi kasvamista. Voidaan kuitenkin kysyä, onko lapsilla ja nuorilla mahdollisuutta opiskella nykyään riittävästi taito- ja taideaineita? Onko lapsilla ja nuorilla mahdollisuus saada hyvää taito- ja taidekasvatusta päiväkodeissa, koululaitoksessa tai opettajankoulutuksessa?

Lapsen oikeus hyvään taito- ja taidekasvatukseen

Kurkela⁴ toteaa osuvasti kulttuuri- ja taidekasvatuksen arvoista ja merkityksistä seuraavaa: kulttuuri- ja taidekasvatuksella voi olla merkittävä tehtävä, kun kasvatetaan yhteiskunnassa aktiivisesti toimivia, yhteistyökykyisiä ja vastuuntuntoisia kansalaisia sekä ylipäätään kehitetään vireää, moniarvoista ja inhimillisiä arvoja kunnioittava Suomea. Kulttuuri- ja taidekasvatus voi rakentaa lasten, nuorten ja aikuisten kokonaispersoonallisuutta, tuottaa tuoreita näkemyksiä ja osaamista sekä vahvistaa luovaa asennetta. Tällainen kehitys palvelee merkityksellisen elämäntunnon ja elämänhallinnan kasvua. Hyvin toimivassa musiikillisessa toimintaympäristössä kasvavat valmiudet, jotka voivat osoittautua arvokkaiksi paitsi taiteelle, myös esimerkiksi henkiselle hyvinvoinnille, tieteelle, talouselämälle ja ylipäätään yhteiskunnan kehitykselle.

Tämä artikkeli tarkastelee lapsen ja nuoren oikeutta taito- ja taidekasvatukseen. Tutkimuksessa tarkastellaan, millaiset tekijät ovat keskeisiä erilaisessa taito- ja taideaineiden opetuksessa. Kysymystä on pohdittu Helsingin yliopiston lastentarhanopettajakoulutuksessa eri vuosikurssien (mm. 2004-2006) taidefilosofia ja taidekasvatus - opintojaksoilla. Opiskelijat (N=90) ovat miettineet ryhmissä niitä periaatteita ja käsityksiä, mitkä ovat kaikkein keskeisimpiä mm. musiikin, kuvataiteen, liikunnan, käsityön, draaman, tanssin ja sanataiteen opetuksessa.

Näistä periaatteista on koottu ns. lasten taito- ja taideaineiden oikeusturvajulistukset. Niihin on kirjoitettu keskeisiä taito- ja taideaineiden opetuksen lähtökohtia, periaatteita,

toiminnan filosofiaa sekä arvoja hyvän oppimisen ja opetuksen perustana. Ideaa on kehitelty alun perin musiikin alalta^{5,6,7,8,9,10} ja musiikin teesit on koottu erään artikkelin johtopäätöksiin, joissa pohditaan musiikin merkitystä lapsen ja nuoren kasvamisessa¹¹. Lähestymistapa tässä artikkelissa on aineistolähtöinen. Materiaali on kerätty sähköpostitse. Oikeusturvajulistuksia¹² kehitellään edelleen saadun palautteen perusteella.

Lapsen musiikillinen oikeusturvajulistus

1. Lapsella on oikeus laulamiseen, soittamiseen ja musisoimiseen
2. Anna lapsen löytää ympäröivät äänet, tutkia niitä sekä löytää hiljaisuuden merkitys
3. Löydä lapsen kanssa laulun tunnelma ja anna laulun luoda turvallisuutta
4. Anna lapsen sepittää omia laulujaan ja ilmaista musiikkia liikkuen
5. Anna lapselle mahdollisuus opiskella haluamaansa instrumenttia
6. Ohjaa lasta löytämään hänen oma musiikkinsa
7. Anna lapsen kuunnella erilaista musiikkia ja oppia ymmärtämään sitä
8. Anna laulun, soiton ja musiikin luoda elämyksiä ja tuoda muistoja
9. Välitä lapselle musisoimisen ilo ja riemu
10. Anna musiikin yhdistää lapsia vanhempiinsa, toisiinsa ja eri kulttuureihin

Lapsen kuvataiteen oikeusturvajulistus

1. Lapsella on oikeus tuntea tekemisen iloa ja saada onnistumisen kokemuksia kuvataiteiden kautta
2. Lapsella on oikeus monipuolisiin materiaaleihin ja hyväkuntoisiin välineisiin
3. Lapsella on oikeus kokeilla ja saada innostunutta ja asiantuntevaa ohjausta eri ilmaisu- ja työskentelytapoihin
4. Lapsella tulisi olla mahdollisuus toteuttaa kuvailmaisua omalla tavallaan, oikeus olla luova, tehdä alusta loppuun itse
5. Tehtävät tulee suunnitella lapsen tarpeiden mukaan, eikä vanhempien ja opettajan
6. Lapsella on oikeus saada elämyksiä ja ilmaista mielipiteitään erilaisista kuvataiteista
7. Jokaisen lapsen tulee saada oikeudenmukaista, reilua ja kannustavaa palautetta omista töistään ja työskentelystään omien tarpeidensa mukaan
8. Lapsen tulee saada esitellä omat työnsä ja sekä työtä että työskentelytapaa tulee arvostaa aidosti
9. Lapsella on oikeus vuorovaikutukseen kuvallista ilmaisua harjoittavan aikuisen kanssa
10. Ympäristön tulee tukea ja innostaa lapsen kokonaisvaltaisia taidekokemuksia rajoittumatta sisätiloihin ja oppitukioihin

Lapsen liikunnallinen oikeusturvajulistus

1. Anna lapselle oikeus liikkua
2. Tarjoa lapselle liikunnan elämys

3. Anna lapselle positiivisia kokemuksia liikunnasta – liikunnallinen minäkuva vaikuttaa läpi elämän
4. Muista kehua ja kannustaa lasta taidoista riippumatta
5. Anna lapselle mahdollisuus tutustua itseensä ja oppia tuntemaan oma kehonsa liikunnan kautta
6. Ei kilpaurheilua vaan liikettä laajasti ajateltuna
7. Tarjoa lapselle mahdollisuus haasteisiin ja itsensä ylittämiseen
8. Anna lapselle mahdollisuus tutustua eri lajeihin ja liikuntamuotoihin myös integroituna muihin aiheisiin
9. Anna lapsen kokea yhdessä liikkumisen riemu
10. Älä anna vanhempien elää omia urheiluhaaveitaan lastensa kautta

Lapsen käsityötaiteen oikeusturvajulistus

1. Lapsella on oikeus kehittää kädentaitojaan laadukkailla välineillä
2. Lapsella on oikeus tutustua erilaisiin materiaaleihin
3. Anna lapsen suunnitella ja tehdä itse
4. Lapsella on oikeus itsensä ilmaisuun käsityön avulla
5. Takaa lapselle turvallinen työskentely-ympäristö
6. Lapsella on oikeus oppia arvostamaan käsitöitä, niin omia kuin toistenkin
7. Anna lapselle riittävästi aikaa työskentelyyn
8. Lapsella on oikeus työskennellä ilman vertailua
9. Lapsella on oikeus monipuolisiin virikkeisiin käsityön parissa
10. Lapsella on oikeus kannustavaan, rohkaisevaan ja arvostavaan opettajaan

Lapsen draamataiteellinen oikeusturvajulistus

1. Anna lapselle oikeus tulla kuulluksi ja kunnioitua hänen ilmaisuaan
2. Luo yhdessä lapsen kanssa turvallinen, kunnioittava ja rohkaiseva ilmaisuympäristö
3. Anna lapselle aikaa ja mahdollisuus löytää oma ilmaisutapansa
4. Rohkaise lasta purkamaan energiansa itseään rakentavasti ilmaisten
5. Anna lapselle mahdollisuus rauhoittua, hiljentyä ja rentoutua
6. Ole lapselle ilmaisutaidollinen esimerkki; tutustuta hänet draamataiteen eri osa-alueisiin
7. Anna lapselle mahdollisuus kehittää empatiakykyään draaman keinoin
8. Lapsella on oikeus saada monipuolisia elämyksiä ja kokemuksia korkeatasoisen lastenkulttuurin parissa
9. Lapsella on oikeus elämyksiin, iloon, riemuun ja omien tunteidensa käsittelyyn
10. Lapsella on oikeus tavoitteelliseen draamakasvatukseen, mutta huomioi, että luovuus elää vapaudessa

Lapsen tanssitaiteen oikeusturvajulistus

1. Tanssi lapsen kanssa
2. Kannusta ja rohkaise lasta tanssitaiteeseen
3. Anna lapsen ilmaista omia tunteitaan tanssien

4. Anna lapsen kokeilla kehonsa rajoja tanssien
5. Anna lapsen luoda omia liikesarjoja mielikuvitusta ja luovuutta käyttäen
6. Anna lapsen tuntea musiikki omalla kehollaan ja tanssia rytmin mukaan
7. Anna lapsen käyttää kehoaan instrumenttina
8. Anna lapselle mahdollisuus tutustua tanssin eri lajeihin ja muotoihin itse tehden ja nähden toisten esityksiä
9. Anna lapselle mahdollisuus harjoitella tanssia myös ohjatusti ja yhdessä muiden lasten kanssa
10. Anna lapselle mahdollisuus tutustua eri kulttuureihin ja niiden musiikkiin tanssien

Lapsen sanataiteellinen oikeusturvajulistus

Anna lapselle kieli ja mieli.
 Anna lapselle sanoja, ajatuksia,
 loruja, lauseita, satukuvia, tarinoita;
 ne ovat mielen ruokaa; rakennusaineita,
 puikulaperunaa ja punaista lohta.

Anna lapselle sanoja, unelmia, haaveita;
 tunteita, elämyksiä, joita sanoiksi
 pukea, joita ilmaista ulos tuhansin tavoin
 ja tapailla omin sanoin.

Anna lapselle sanoja,
 kertomisen ja kuuntelemisen lahja,
 lukemisen ja tietämisen avaimia,
 jotka avaavat portit uusiin mahdolli-
 suuksiin, uusiin maailmoihin.

Anna lapselle kieli, joka laulaa ja puhuu;
 sanoja, jotka vievät eteenpäin;
 johdattavat hyvään elämään,
 ihmisten yhteyteen ja iloon;
 luovuuteen, jaettuun leipään,
 työhön ja rakkauteen.

Anna lapselle satujen puu,
 taikojen metsä,
 missä vaeltavat haltijat ja peikot.
 Pegasoksen siivin kannata lasta,
 sanataiteen maailmaan.

Oikeusturvajulistusten analyysi

Eri taito- ja taideaineiden oikeusturvajulistuksissa on verraten yhtenäinen linja. Monet periaatteet ovat yhteisiä eri taito- ja taideaineille. Ydinasiat esitetään julistuksissa oikeutena, mahdollisuutena tai toimintaohjeena. Teesit ilmaistaan – niin kuin yleensä

tämäntapaisissa sopimuksissa ja julistuksissa – verraten abstraktilla tasolla, menemättä konkreettisiin yksityiskohtiin. Monien oikeusturvakäsitysten voima on siinä, että ne suuntaavat huomioita eri taito- ja taidealueiden merkityksellisinä pidettyihin tekijöihin. Parhaassa tapauksessa eri oikeusturvajulistusten periaatteet hyväksytään ainakin ideologisesti ja teoreettisesti, käytäntöön soveltaminen voi estyä eri tekijöistä johtuen.

Nimenomaan *oikeus toimintaan* nousee vahvasti esille oikeusturvajulistuksissa; oikeus lauluun ja soittoon, oikeus kuvataiteeseen, oikeus liikkumiseen, mahdollisuuden kehittää kädentaitoja, oikeus ilmaisuun, tanssiin ja oikeus kieleen ja mieleen. Taito- ja taideaineet nähdään merkittävänä lapsen kokonaiskehityksen tukijana, ei vain oppiaineen sisällön opettamisena.

Monet oikeusturvajulistukset korostavat *lapsilähtöisyyttä ja lapsikeskeisyyttä* toiminnan perustana. Toiminta lähtee lapsesta käsin vanhempien saattamana. Ilmenemismuotoja kuvataan monin eri sanoin; mahdollisuutena sepittää omia lauluja, suunnitella kuvataiteen ja käsityön tehtäviä, kokeilla rajojaan ja ylittää rajat tanssin, liikunnan, draamaan ja muun ilmaisun kautta.

Ilon ja riemun kokeminen nähdään myös keskeisenä eri taito- ja taideaineissa. Ylipäänsä mahdollisuus omien tunteiden kokemiseen, kanavoimiseen ja käsittelemiseen nousi esiin useissa julistuksissa. Vaikka periaate on varmasti yleisesti hyväksyttävissä, oppilaan arki saattaa tuntua hyvin erilaiselta.^{13,14}

Keskeistä on, että lapsi ja nuori saa *elämyksiä ja onnistumisen kokemuksia* erilaisista taito- ja taideaineista. Parhaassa tapauksessa ne vahvistavat ja vaikuttavat oppilaiden mielihyvän ja nautintojen kokemiseen, positiivisen minäkäsityksen rakentumiseen ja vahvistumiseen, itsensä ja ympäristön tuntemiseen sekä asenteiden ja arvojen muodostumiseen. Aikuista kannustetaan luomaan lapselle tilaisuuksia rikkaisiin kokemuksiin ja positiivisiin elämyksiin.

Yhdessä tekeminen, kokeminen ja toimiminen korostuvat joissakin oikeusturvajulistuksissa hyvän taito- ja taidekasvatuksen periaatteena. Paitsi vuorovaikutus itsensä kanssa, vuorovaikutus toiseen voi realisoitua toisten asianharrastajien kanssa.

Kannustus lapsen omaan ilmaisuun ja yrittämiseen on ensiarvoisen tärkeää. Aikuisen antaessa lapselle ja nuorelle mahdollisuuden itsensä ilmaisuun monipuolisilla tavoilla, lapsi ja nuori toivottavasti löytää ennen pitkää oman ja mieluisimman taito- ja taideaineen, jonka avulla hän pystyy ilmaisemaan ja toteuttamaan itseään. Opetuksen tulisi tutustuttaa lapsi kulttuuriperimään – perinteisiin: Tarinoihin, loruihin, peleihin, leikkeihin, lauluihin, arkkitehtuuriin, kuvataiteeseen... jne. ”Tuntea juurensa, avata ja löytää siipiensä voima”.

Aikuisen *mahdollisuuksien tarjoajana* on pyrittävä järjestämään monipuolisia kokemuksia ja elämyksiä, joiden tulisi lähteä lapsen omista lähtökohdista ja mielenkiinnon kohteista. Aikuisen rooli lähes kaikissa julistuksissa on oikeudenmukainen ja reilu, tukea antava ja kannustava. Aikuisen tehtävänä on toimia asiantuntevana ohjaajana, joka on luomassa turvallista ja rohkaisevaa oppimisympäristöä. Lisäksi aikuisen tulisi näyttää lapselle positiivista esimerkkiä eri taito- ja taideaineiden parissa työskentelystä.

Lapselle tulisi antaa tämän kehitystasoa vastaavia haasteellisia tehtäviä ja *virikkeellinen sekä turvallinen ympäristö*, jossa lapsi voi toteuttaa taitojaan. Kaikilla lapsilla on oikeus työskennellä ympäristössä, joka tarjoaa riittävät materiaalit ja välineet. Työympäristön tulee olla paikka, jossa lapsi saa turvallisesti toimia ja toteuttaa itseään.

Lapsi ohjataan löytämään asioita itse ja häntä *rohkaistaan tunteiden ilmaisemiseen ja oman luovuutensa äärelle*. Lasta ei voi hoputtaa tekemään tai toimimaan, vaan luovalle ilmaisulle on annettava tilaa ja aikaa. Liiallinen vertailu ja arviointi koettiin useassa kohdassa negatiivisena asiana, ja kilpailutilanteita ohjeistettiin välttämään.

Kasvatuksessa tulisi ottaa huomioon kaikki aistit ja antaa *tilaa lasten yksilöllisyydelle ja erilaisuudelle*. Positiivisen minäkuvan kehittäminen on taidekasvatuksen yksi tärkeimmistä asioista, joka luo pohjaa lapsen omalle työskentelylle^{15,16,17}. Tärkeintä on sekä itsensä että toisten ihmisten hyväksyminen, suvaitseminen, *armollisuus* itseä ja muita kohtaan.

Pohdintaa

Lapsen oikeuksien sopimus (Convention on the Rights of the Child¹⁸) on ensimmäinen laillisesti sitova kansainvälinen juridinen instrumentti lapsen täysimääräisten ihmisoikeuksien takaamiseksi kaikissa tilanteissa ja olosuhteissa. Lapsen oikeuksien sopimus määrittelee lapsen kansalais-, kulttuuri-, talous-, poliittiset- ja sosiaaliset oikeudet. Lapsen oikeuksien sopimus laadittiin 1989 siitä lähtökohdasta, että lapsen eli alle 18-vuotiaan ihmisoikeuksissa tulee kyetä painottamaan erityistä hoivaa ja huolenpitoa, jota aikuiset eivät tarvitse. Lapsen oikeuksien sopimus koostuu 54 artiklasta ja kahdesta ylimääräisestä protokollasta. Se määrittelee lapsen perusihmisoikeudet kaikkialla ja kaikissa tilanteissa¹⁹. Sopimus on yleisesti hyväksytty käsitys siitä, mitä oikeuksia kaikilla lapsilla pitäisi olla "ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin mielteisiin, kansallisuuteen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen tai syntyperään katsomatta".

UNESCON periaatteet kulttuurista ja taidekasvatuksesta kansalaisten perusoikeutena²⁰ ohjaavat monien eri yhdistysten ja organisaatioiden toimintaa. Esimerkiksi Suomen musiikkineuvosto²¹ edistää musiikkielämän ja musiikkikasvatuksen yhteiskunnallista arvostusta ja asemaa, parantaa musiikkialan toimintaedellytyksiä sekä lisää musiikkielämän sisäistä yhteistyötä ja tiedonkulkua järjestöjen kesken. Lisäksi neuvosto edistää kansainvälistä yhteistyötä ja osallistuu kansainvälisen musiikki- ja kulttuurielämän kehittämiseen. Organisaation tarkoituksena on myös edistää taiteen perusoikeuden toteutumista EU:ssa ja muissa maanosissa. Nämä yleisperiaatteet heijastuvat kansalliseen toimintaan ja heijastuvat myös taito- ja taideaineiden oikeusturvajulistuksissa.

Monet periaatteet hyvälle taito- ja taidekasvatukselle ovat myös periaatteita hyvälle elämälle^{22,23,24,25}. Varto (2006) toteaa²⁶, että filosofien keskeinen ajattelun asia jo Antiikin Kreikan ajoista lähtien on ollut kysymys ihmisten hyvästä elämästä. Taiteiden tärkeys huomataan, kun tutkitaan ihmiselämää. Taiteiden avulla ihminen kiinnittyy yksilönä yhteisönsä ja häntä ympäröivään maailmaan. Mikä voisikaan olla parempi tapa ankkuroitua meitä ympäröivään todellisuuteen kuin oppia ymmärtämään maailmaa ja inhimillistä elämää musiikin, kuvataiteen, tanssin ja teatterin kautta, toteaa Varto.

Artikkelissa on nostettu esiin teemoja taito- ja taideaineiden erilaisista merkityksistä. Kysely virittää pohtimaan, mikä on koulujen taito- ja taidekasvatuksen opetuksen merkitys; millaisia elämyksiä oppilaat ovat koulussa saaneet ja miten opetusta pitäisi edelleen kehittää? Miten taito- ja taidekasvatus vaikuttaa yksilöön ja hänen kehittymiseensä ja millainen merkitys sillä on muiden aineiden oppimiseen? Miksi musiikki on niin arvokasta, että sitä kannattaa opettaa kaikille lapsille ja nuorille?

Luonnollisesti taito- ja taideaineiden oikeusturvajulistuksia voidaan ja pitääkin laajentaa monille muille taidon, taiteen ja kasvatuksen osa-alueille. Tämän päivän yhteiskunnassa esimerkiksi mediakasvatus, ympäristökasvatus sekä teknologiakasvatus ansaitsevat omat oikeusturvajulistuksensa. Nämä alueet eivät ehkä perinteisesti ole olleet taiteen tekemisen ytimessä, mutta liittyvät nykyään myös taiteen tekemiseen sen saadessa uusia muotoja ja toimintatapoja.

Tämän artikkelin oikeusturvajulistukset ovat sovelluksia siitä, mitä oikeuksia lapsilla ja nuorilla pitäisi olla hyvään taito – ja taidekasvatukseen. Esim. turvallisuus, virikkeellinen kasvuympäristö, tasapuolinen ja monipuolinen kehittyminen, lasten kasvuolojen turvaaminen ja kasvattajan tukeminen lasten kasvatustehtävässä ovat myös lastensuojelun keskeistä tehtäväkenttää. Oikeus hyvään taito- ja taideaineiden opetukseen on oppilassuojelun tehtävä. Se on opettajien ja opettajankouluttajien ja meidän kaikkien yhteinen vastuu ja velvollisuus, jonka kiteytän runomuotoon seuraavasti:

Vuosikausia sitten ajattelin,
että hyvä opettaminen on sitä, että
opettaja rakastaa opettamista, kunnes tajusin
ettei se riitä, opettaminen pyörii minässään.

Löysin oppilaat ja ymmärsin,
että opettajan pitää rakastaa oppilaitaan,
mikäli mieli Opettajaksi,

kunnes huomasin, ettei sekään riitä, vaan
opettajan täytyy rakastaa oppimista
—oppimista yksin ja sinällään.

Vuosia koeltuani heräsin huomaamaan, että
oppiminen ei ole minun ja oppilaitteni asia, vaan
se on Minun ja Meidän kaikkien asia.

Kysymykseen, mitä on taide, voidaan antaa monenlaisia vastauksia ja merkityksiä^{27,28}. Erilaisten taidekäsitteiden positiivinen voima on siinä, että ne suuntaavat huomiota taiteoksen, taidetapahtuman tai taide-esityksen merkityksellisiin pidettyihin tekijöihin. Monien teoreetikkojen mukaan taide on niin monimuotoinen ilmiö, ettei sille voi löytää määrittelyä olemuksesta; on olemassa vain tuntomerkkejä, jotka vaihtuvat teoksesta toiseen. Taide on avoin käsite, ja siksi on turha yrittää edes luoda tyhjentävästi teoriaa taiteen olemuksesta. Yksi on varmaa, taiteen olemusta ja merkitystä sinällään ja kasva-

tuksessa on pohdittu vuosisatoja, pohditaan nyt ja pohdittaneen myös tulevaisuudessa. Jokaisella on oikeus hyvään taito- ja taidekasvatukseen.

Lähteet

-
- ¹ Kauranne, J. 1994. Oppiaineiden ja tuntimäärien vaihtelu Suomen oppivelvollisuuskoulussa. Teoksessa *Koulu ja menneisyys*. Suomen Kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 1994. Helsinki: Yliopistopaino, 54.
- ² Erkkilä, T. 2003. Taideaineet koulun perusopetuksessa. Peruskouluajan kehitys ja nykytilanne kyselytutkimuksen valossa. *Lisensiaatintutkimus*. Oulun yliopisto. (2003, 58, 89)
- ³ Vesioja, T. 2006. Luokanopettaja musiikkikasvattajana. Joensuun yliopisto. *Kasvatustieteellisiä julkaisuja* n:o 113.
- ⁴ Kurkela, K. 2006. Musiikin arvoista. Suomen musiikkineuvoston musiikkipoliittinen ohjelma 1/2006.
- ⁵ Elliott, D. J. 1995. *Music matters: A new philosophy of music education*. New York: Oxford University Press.
- ⁶ Regelski, T. A. 1998. Schooling for musical praxis. *Musiikkikasvatus* 3 (1), 7–37.
- ⁷ Reimer, B. 1989. *A philosophy of music education*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- ⁸ Swanwick, K. 1994. The "reform" of teacher education in England. *Research Studies in Music Education* 2, 2–7.
- ⁹ Pugh, A. & Pugh, L. 1998. *Music in the early years*. London: Routledge.
- ¹⁰ Heimonen, M. 2002. Music Education & Law. Regulation as an Instrument. *Studia Musica* 17. Sibelius Academy.
- ¹¹ Ruismäki, H. & Tereska, T. 2006. Early Childhood Musical Experiences: Contributing to Pre-Service Elementary Teachers' Self-Concept in Music and Success in Music Education (during Student Age). *European Early Childhood Education Research Journal* Vol. 14, No 1, 2006, 113-130.
- ¹² Oikeusturvajulistukset 2007. Taito- ja taideaineiden oikeusturvajulistukset, verkkoversio. [<http://bursa.helsinki.fi/~hruismak/materiaalit.htm>]
- ¹³ Ruismäki, H. & Juvonen, A. 2006. The good, the bad and the ugly memories from the school art subjects education. The teaching of art subjects in the narratives of the kindergarten teacher students. *Interdisciplinary Dialogues in Arts Education* (135-178). InSEA. [<http://http://www.insea.org/>]
- ¹⁴ Ruismäki, H. & Tereska, T. 2006. Early Childhood Musical Experiences: Contributing to Pre-Service Elementary Teachers' Self-Concept in Music and Success in Music Education (during Student Age). *European Early Childhood Education Research Journal* Vol. 14, No 1, 2006, 113-130.
- ¹⁵ Tereska, T. 2003. Peruskoulun luokanopettajiksi opiskelevien musiikillinen minäkäsitys ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä. Helsingin yliopisto, Opettajankoulutuslaitos. *Tutkimuksia* 243.
- ¹⁶ Ruismäki, H. & Ruokonen, I. 2006. Roots, current trends and future challenges in Finnish school music education. In *Challenges and visions in school music education: focusing on finnish, Estonian, Latvian and Lithuanian music education realities* (eds. Juvonen, A. & Anttila, M.). University of Joensuu. *Bulletins of the faculty of education* n:o 100, 31-76.

-
- ¹⁷ Juvonen, A. & Ruismäki, H. 2006. What does Making Things with Your Own Hands Give and Mean to You? – Experiences about Using Skills of Hands and Producing Artefacts. *The Spaces of Creation* 5/2006, 110-115.
- ¹⁸ Unicef 1989. Convention on the Rights of the Child [<http://www.unicef.org/crc/>] 25.4.2007.
- ¹⁹ LOS 1989. Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989. [<http://www.unicef.org/crc/index.html>] [http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf] [http://fi.wikipedia.org/wiki/Lapsen_oikeuksien_sopimus]
- ²⁰ Unesco 2006. Arts Education and Creativity. World Conference on Arts Education. “Building Creativity Capacities for the 21st Century”. Working Document. Lisbon, Portugal, 6-9- March 2006. [<http://www.unesco.org/culture/lea>] 25.4.2007.
- ²¹ Suomen musiikkineuvosto 2006. Musiikkipoliittinen ohjelma 1/2006. [<http://www.musiikkineuvosto.fi/index.php?mid=43>]
- ²² MLL 2005. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. “Hyvän lapsuuden ytimessä” PPT –tiedosto. [<http://www.mll.fi/julkaisut/verkkojulkaisut/>] 5.4. 2007.
- ²³ LSKL 2006. Lapsen hyvä elämä 2015. Lastensuojelun Keskusliiton toimintalinjaus suomalaisen lapsipolitiikkaan ja lasten suojeluun. [<http://www.lskl.fi/>] 5.4.2007.
- ²⁴ Suomen musiikkineuvosto 2006. Musiikkipoliittinen ohjelma 1/2006. [<http://www.musiikkineuvosto.fi/index.php?mid=43>]
- ²⁵ Juvonen, A. & Ruismäki, H. 2005. In search for good life. Conceptions about children’s Art education in Finland. Presentation in London "Art in Early childhood" Conference in Roehampton University, July 7th -9th 2005. [<http://www.roehampton.ac.uk/education/conferences/ArtECH/ARTECHabstracts.asp>]
- ²⁶ Varto, J. 2006. Suomen musiikkineuvoston musiikkipoliittinen ohjelma 1/2006.
- ²⁷ Juvonen, A. & Ruismäki, H. 2004. Artistic experience – the ways of experiences and thinking. A short analyze of student teachers first and strongest art experiences. Presentation at the International Scientific Conference “Arts and Arts Education: Manifestation of Creation. Siauliai University. [<http://www.ceeol.com/aspx/impressum.aspx>]
- ²⁸ Juvonen, A. & Ruismäki, H. & 2006. The many meanings of Art. Student's experiences of art subjects. *Interdisciplinary Dialogues in Arts Education* (135-178). InSEA. [<http://http://www.insea.org/>]